

تدوین طرح درس

سر آغاز

ویژگی‌های معلم موفق بسیار است، اما چنین معلمی یک ویژگی مهم دارد و آن این است که: «برای تدریس اثربخش‌تر، از مواد و وسایل آموزشی مناسب استفاده می‌کند» (به‌پژوه، ۱۳۹۴: ۱۴).

تدوین طرح درس از آن رو ضرورت دارد که می‌تواند نظم و استفاده مناسب از امکانات و توزیع مناسب زمان را به معلم نشان دهد. در تدریس با روش‌های نوین نیز امکان استفاده از چند روش و با هدف گسترش میزان کارایی در تدریس - با رویکرد دانش‌آموز محور (یا فعال بودن دانش‌آموز) - مهم است. تدریس جریانی است که در آن هم به فرایند و روند و هم به نتایج توجه می‌شود. انعطاف‌پذیری در اجرای هر طرح درس در کلاس لازم است. معلم دانا میزان توانایی و اندوخته‌های علمی قبلی دانش‌آموزان را که در حافظه بلندمدت آن‌ها وجود دارد و می‌تواند در امر تدریس نو کاربرد داشته باشد، در نظر می‌گیرد.

این مقاله با تجربیات علمی و عملی مؤلف در تدوین مقاله‌های علمی و تهیه طرح درس و تدریس عملی در کلاس‌های درسی و غور و بررسی پیرامون روش‌های نوین آموزشی و کتاب‌های جدیدالتألیف و با تأکید بر آموزش جغرافیا تدوین شده است و هدفش آن است که ویژگی‌های طرح درس نویسی را بیان کند.

کلیدواژه: طرح درس نویسی، تفکر، همیاری، آموزش فاوا

طرح درس و ویژگی‌های مهم آن

برای شروع هر کار نویی به برنامه‌ریزی نیاز داریم. «برنامه‌ریزی خوب به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد در کلاس درس به نحو مفیدی تعامل برقرار کنند» (ملکی‌پور، ۱۳۹۳: ۵). به علاوه، هر طرح درس «روند و توالی فعالیت‌ها را در کلاس درس مشخص می‌سازد تا با استفاده بهینه و هدفمند از امکانات موجود و وقت، فرایند یاددهی - یادگیری را اثربخش کند» (مؤمنی، ۱۳۹۴: ۵). طرح درس خوب ویژگی‌های متعددی دارد، اما مهم‌ترین آن‌ها این است که ویژگی‌های تفکر^۱ معلم را در ارائه درس جدید نشان می‌دهد. و معلم سعی می‌کند هر دو محیط واقعی و مجازی را در طرح درس خود نشان دهد.

لزوم طرح درس نویسی

از آنجا که «معلم در جریان تدریس باید با تناسب موضوع و موقعیت درسی، روش‌های متنوعی به کار برد» (باقریان،

و اهداف مهم^۲ در نظر گرفته می‌شوند (جدول ۱).

نتیجه‌گیری

تدوین طرح درس به منزله بیان طرح اجرایی معلم در کلاس درس است. معلم به پیش‌بینی اهداف، روش‌ها، گسترش تفکر در میان دانش‌آموزان و اهداف خاصی که در طرح درس مبتنی بر برنامه درسی ملی آمده است، توجه می‌کند و سعی می‌کند به بهترین شکل درس خود را ارائه دهد. بنابراین، با گسترش اهداف و روش‌های نوین آموزشی طرح درس‌ها نیز در حال گسترش هستند و مؤلف سعی کرد نمونه‌ای را که خود تهیه کرده است و با اهداف زیر همخوانی دارد، ارائه دهد:

- توانایی نسبی دانش‌آموزان در استفاده از رایانه با تحلیل و تفکر به هم آمیزد.
- ویژگی‌های برنامه درسی ملی مدنظر باشد.
- تفکر جمعی دانش‌آموزان و همکاری بین آن‌ها تقویت شود.

۹:۱۳۹۳) و امروزه نیز روش‌های متنوعی مانند یادگیری مشارکتی و فعال و آموزش فاوا مطرح‌اند، لازم است معلم برای فاصله گرفتن از روش‌های قدیمی آموزش و اجرای روش‌های نوین آموزشی که فعالیت و تفکر بیشتر دانش‌آموز را می‌طلبند، نخست طرح درس یا برنامه کوتاهی را برای اجرای آن‌ها تدوین کند.

امروزه طرح درس نویسی ویژگی دیگری نیز دارد و آن توجه به اهداف طرح درس ملی و سند تحول در آموزش و پرورش است.

البته در اینجا باید توجه داشت که طرح درس روزانه، نمونه‌ای از اجرای چند صفحه از کتاب درسی است که می‌تواند چند هدف از اهداف را در برگیرد، اما در طرح درس‌های سالانه که کل کتاب درسی و سال تحصیلی را در برمی‌گیرند، همه اهداف عالی در آنجا می‌آید. بنابراین، بعضی از خانه‌های جدول کمتر می‌شوند و امکان خلاصه کردن^۲ آن‌ها نیز وجود دارد. در اینجا مهم‌ترین بندها آورده می‌شوند

جدول ۱. نمونه طرح درس روزانه درس مطالعات اجتماعی (پایه هشتم)

نام درس: مطالعات اجتماعی. موضوع درس: ویژگی‌های منطقه جنوب غربی آسیا (صفحات ۱۲۲ - ۱۲۳) مدت جلسه: ۹۰ دقیقه. شماره طرح درس ۱. نام دبیرستان: دخترانه ... تعداد دانش‌آموزان: ۲۴ نفر کلاس و مقطع تحصیلی: پایه هشتم دوره متوسطه اول نام دبیر: ... تاریخ: ...		مشخصات کلی	
آشنایی دانش‌آموزان با موقعیت جغرافیایی و ویژگی‌های طبیعی جنوب غربی آسیا دانش‌آموز در پایان این درس می‌تواند: ۱. موقعیت ارتباطی جنوب غربی آسیا را با رسم نقشه نشان دهد. ۲. ویژگی خاص ارتباطی جنوب غربی آسیا را در حداکثر ده خط بنویسد. ۳. پراکندگی سرزمین‌های بلند و پست در جنوب غربی آسیا را در حداقل شش مورد با هم مقایسه کند.		هدف‌های کلی درسی و رفتاری	
از دانش‌آموز انتظار می‌رود: ۱. مهد ادیان الهی را در این منطقه در نقشه دهد. ۲. نزدیکی مهد ادیان را به دریاهای مهم این منطقه در نقشه نشان دهد. ۳. امکان گسترش دین اسلام از این منطقه به مناطق دیگر را که در طول تاریخ انجام شده‌اند، از نظر موقعیت جغرافیایی، در پنج خط تحلیل کند.		حیطه‌ها و اهداف (مطابق با برنامه درسی ملی)	
حیطه‌ها و عرصه‌ها ایمان (خدا)، تعقل (خلقت) تعقل (خلقت) ایمان (خدا) تعقل (خلقت)			
نرم‌افزار نقشه جهان، کاغذ و مداد، رایانه، نرم‌افزارهای پاورپوینت، ورد و فتوشاپ		وسایل مورد نیاز	
همیاری، آموزش فاوا یا ICT		روش‌های تدریس	
تبیینی، و تصویری - تأملی		مهارت‌های تفکر	
سلام و احوال‌پرسی از دانش‌آموزان، دقت در وضعیت نشستن دانش‌آموزان به شکل گروه‌های چهار نفره در پشت هر رایانه برای کار تیمی (همیاری). تذکر: کاغذ و مداد، و نرم‌افزارهای نقشه و پاورپوینت، ورد و فتوشاپ در هر رایانه لازم است.		قبل از شروع درس	
پرسش از چند دانش‌آموز (هر تیم یک نفر به نمایندگی تیم خود) درباره جای قاره آسیا و خلیج فارس، دریای عمان و دریای مدیترانه و دریای سیاه روی نرم‌افزار نقشه جهان		ارزشیابی تشخیصی	
گسترش حیطه تفکر تصویری و تبیینی دانش‌آموزان در مورد استفاده از نرم‌افزار نقشه قاره آسیا		رئوس مطالب	
تکالیف: بچه‌ها به تصویر نقشه در رایانه توجه کنید، آن را با نقشه صفحه ۱۲۲ کتاب مقایسه و سعی کنید موقعیت گذرگاهی شبه جزیره عربستان را در منطقه و با توجه به راهنما (جعبه ابزار) فتوشاپ مشخص یا علامت گذاری کنید.		فعالیت‌های مربوط به روش‌ها	
گسترش حیطه تفکر تصویری و تبیینی دانش‌آموزان در مورد استفاده از نقشه طبیعی		رئوس مطالب	
دانش‌آموزان سرزمین‌های بلند و پست جنوب غربی آسیا و اینکه هر یک در محدوده کدام کشورهای منطقه هستند را روی نقشه می‌بینند و در مورد آن‌ها چند خطی در ورد می‌نویسند.		فعالیت‌های مربوط به روش‌ها	
گسترش حیطه تفکر تأملی		رئوس مطالب	
از دانش‌آموزان خواسته می‌شود هر تیم تحلیل نهایی خود را در مورد موقعیت ارتباطی و طبیعی جنوب غربی آسیا و گسترش دین اسلام به شکل دو اسلاید پاورپوینت بنویسد.		فعالیت‌های مربوط به روش‌ها	
بازدید دبیر از اتمام فعالیت‌ها و خواستن از دانش‌آموزان برای تهیه سی‌دی آن برای مطالعه نهایی دبیر و برای قرار دادن اسلایدهای نقشه و مطالب روی سایت دبیرستان.		ارزشیابی تکوینی	
هر گروه تحلیل مقایسه‌ای خود را از موقعیت گذرگاهی ایران و مصر، به شکل اسلاید تحلیل و نقشه عرضه کند و نزدیکی برای ارتباط دریایی هر یک با کدامیک از نواحی جهان را بهتر می‌بینند.		تکلیف جلسه آینده	

* منابع ها *

۱. باقریان، فریدون (۱۳۹۳). پرورش روحیه پرسشگری در دانش‌آموزان. ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۲۴۶.
۲. به پژوه، احمد (۱۳۹۴). معلم موفق کیست؟ ماهنامه پیوند. شماره ۴۲۸.
۳. جیوتنس، پانا و لیس، کامیس و برکی، النسی (۱۳۹۴). رهنمودهایی برای پرورش تفکر خلاق. ترجمه احمد شریفان. ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۲۴۷.
۴. رئیس‌زاده، نسیم و فارسی‌زاده، حکیمه (۱۳۹۳). انگیزش و یادگیری. ماهنامه پیوند. شماره پیاپی ۴۲۶ - ۴۲۷.
۵. صفوی، امان‌الله (۱۳۸۴). کلیات، روش‌ها و فنون تدریس. چاپ و نشر کتاب‌های درسی. تهران.
۶. فلاحیان، ناهید و پرتوی مقدم، عباس و... (۱۳۹۳). مطالعات اجتماعی پایه هشتم. وزارت آموزش و پرورش. تهران.
۷. قائمی، علی (۱۳۹۳). حکمت تربیت. بخش چهارم جهان‌شناسی. ماهنامه پیوند. شماره ۴۲۵.
۸. معافی، محمود (۱۳۹۴). تبیین الگوی هدف‌گذاری برنامه درسی ملی. ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۲۴۷.
۹. ملکی‌پور، احمد و مصطفی‌زاده، اسماعیل (۱۳۹۳). مهارت‌های حرفه‌ای معلمان. ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۲۴۳.
۱۰. مؤمنی، لیلا سادات (۱۳۹۴). تأثیر درس پژوهی بر فرایند یاددهی - یادگیری. ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۲۴۳.
۱۱. وجدانی، فاطمه (۱۳۹۳). مهارت‌آموزی در عرصه اخلاق. ماهنامه پیوند. شماره ۴۲۵.

* پی‌نوشت‌ها *

۱. در اهمیت پرورش خلاقیت و تفکر خلاق می‌توان بیان کرد که «نحوه طراحی محیط یادگیری، چه محیط واقعی و چه محیط مجازی، بر تفکر خلاق و یادگیری اثر معنی‌داری می‌گذارد» (جیوتس، ۱۳۸۴: ۱۹).
 ۲. در تهیه طرح درس مبتنی بر برنامه درسی ملی، هنگامی که به دروس و طرح درس نویسی می‌رسیم، باید گفت «به میزانی که از یک برنامه به سمت تدوین اهداف برای یک واحد یادگیری حرکت می‌کنیم، امکان هدف‌نویسی برای کلیه خانه‌های جدول کمتر می‌شود» (معافی، ۱۳۹۴: ۳۴).
 ۳. در تهیه عمده آن است که دانش‌آموز جهان آفرینش را هدفدار بداند و درک کند که «آمی بخشی از جهان هستی است و به تبع آن باید در عرصه حیات و در همه حالات، حرکات و اتخاذ مواضعش هدفدار باشد» (قائمی، ۱۳۹۳: ۱۴).
- در امور تربیتی (اخلاق) نیز بر این عامل تأکید می‌شود که «مداومت بر عمل، رمز پیروزی است و... برای تمرین این مهارت‌ها، برنامه منظم و جدی» لازم است (وجدانی، ۱۳۹۳: ۲۱) و بسبب احساس شایستگی در افراد می‌شود که عبارت از «لذت بردن از درست انجام دادن کارها و دستیابی به شایستگی درونی و احساس رضایت از خود است» (رئیس‌زاده، ۱۳۹۴: ۸۹).